

РОЗДІЛ 6

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 336.131:336.027

Литвинчук А. О.
ДННУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України

ЕКОЛОГО-ТРУДОВА ПОДАТКОВА РЕФОРМА ТА УКРАЇНА: ДОСВІД КРАЇН ЄС, ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Автор обґрунтовано доводить, що ресурсно-екологічне оподаткування здатне стати рушійною силою у процесі покращення добробуту населення, може бути дієвим стимулом впровадження екологічних технологій на виробництвах. Наведено авторський погляд на основні проблеми на шляху організації процесу оптимізації ресурсно-екологічного оподаткування. Розглянуто досвід проведення еколого-трудової податкової реформи в країнах ЄС, де додаткові надходження від введення нових чи підвищення існуючих податків на забруднення і використання ресурсів та енергоносіїв використовувалися для зменшення оподаткування праці. Розглянуто причини недостатнього розвитку екологічного оподаткування в країні та запропоновано рекомендації щодо його вдосконалення.

Ключові слова: еколого-трудова податкова реформа, сталий розвиток, ресурсно-екологічне оподаткування, податкова політика, реформи.

Постановка проблеми. Останні дві Національні доповіді Міністерства екології та природних ресурсів України про стан навколишнього природного середовища в Україні (у 2011, 2012 роках) [1; 2] екологічну ситуацію в нашій країні охарактеризували як кризову і цілком очікувану. За останні три роки різкого покращення ситуації не відбулося, а скоріше навіть навпаки: стрімко зростає антропогенне навантаження внаслідок агресивного господарювання завдає тяжкої шкоди повітряному басейну, водним і земельним ресурсам України. Індустріалізація та урбанізація у своєму нестримному поступі прямо та опосередковано призводять до гірших кондицій проживання, зростання кількості тяжких захворюваностей, меншої народжуваності та більшої смертності. На фоні непрості фінансово-економічної ситуації ці проблеми лише загострюються, актуалізуючи необхідність пошуку, розроблення та задіяння стратегії їх вирішення. Країни Євросоюзу, серед яких, маємо надію, з часом офіційно будемо і ми, мають прикладні зразки дієвого використання важелю ресурсно-екологічного оподаткування для досягнення сталого економічного розвитку, підвищення загального добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені уже не перший рік звертаються до опису теоретичних, методологічних та прикладних аспектів ресурсно-екологічного оподаткування, серед них варто виділити напрацювання О.О. Веклич, Т.П. Галушкіної, І.М. Синякевича, Є.В. Хлобистова, У.П. Новак. Однак важіль ресурсно-екологічного оподаткування в Україні усе ще залишається незадіяним задля вирішення проблем покращення добробуту населення й ефективного контролю над процесами, які завдають шкоди навколишньому середовищу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Важливим завданням дослідження є відповідь на питання застосування у Україні схеми еко-трудової реформи по прикладу країн ЄС.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз досвіду країн ЄС з практики використання важелю ресурсно-екологічного оподаткування, дослідження можливостей його адаптації в українських реаліях.

Виклад основного матеріалу. Екологічно-орієнтовані податки (environmental taxes) є сталим поняттям у розвинутих країнах вже понад 20 років, втім, публічне визнання їхньої значущості та результативності у досягненні різних за характером цілей відбулося завдяки світовим фінансовій та бюджетно-борговій кризам, які актуалізували їхню роль у реалізації як процедури фінансової консолідації, зміщення податкового тягаря з фактора «праця» на споживання, так і досягнення довгострокових стратегічних цілей і завдань у контексті реформування цілих галузей економіки та окремих напрямів діяльності (енергетики, транспортно-машинобудування, добування та обробки мінеральної та іншої сировини, житлово-комунального господарства, утилізації відходів тощо).

Прекрасною практикою Європи у проведенні дійсно ефективного покращення рівня життя населення є **еколого-трудова податкова реформа (ЕТПР, eco-labor tax reform)**, яка передбачає при зниженні або й анулюванні податків, що лежать на населенні (зменшення податку з заробітної плати, з прибутку...), компенсуюче введення або підвищення екологічно-орієнтованих податків, розширення бази ресурсно-екологічного оподаткування, і все це відбувається при сталій величині загального податкового навантаження [3, с. 4]. Важливий принцип ЕТПР полягає у дотриманні принципу фінансової нейтральності, іншими словами: якщо податкове навантаження перекладається з пріоритетних суспільних об'єктів (заробітна плата тощо) на шкідливі для соціуму (надмірне виснаження ресурсної бази, злісне забруднення), то це все відбувається у рамках незмінної загальної суми бюджетних надходжень. Таке зміщення податкового тягаря виконує одразу декілька конкретних і корисних функцій:

- зростають реальні трудові надходження населення за рахунок менших відрахувань до держави, яка нічого не втрачає, адже на рівновелику суму зростають надходження від ресурсно-екологічного оподаткування;

- ресурсно-екологічне оподаткування, разом з податковими пільгами та стимулами, додатково мотивуватиме виробників до технологічного оновлення, «озеленення» виробництва.

Перші ідеї еко-трудової реформи обговорювалися ще у кінці 70-х років ХХ ст., але на практиці було застосовано вперше у 9 європейських країнах: Данії, Італії, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Англії, Фінляндії, Швейцарії, Швеції. Окрім того, Бельгію і Австрію теж можна сміливо відносити до цього переліку, оскільки вони мають чіткі ознаки не проголошеної, але фактичної еко-трудової реформи.

Першою оголосила проведення податкової реформи, що передбачала посилення оподаткування забруднення з одночасним зменшенням відрахувань з праці і капіталу, Швеція у 1991 році. Введення акцизного збору на викид CO₂ і S урядом завершилося істотним збільшенням ставок екологічного оподаткування. Паралельно уряд знизив ставку доходного податку для всього населення, окрім багатіїв.

Еквівалент здійсненого переключення податкового тягара становив майже 2,5% від загальної суми зібраних податків у країні. Однак варто зазначити, що дана перевага була Пірровою, адже при зменшенні надходжень від податку на доходи майже на 70 млрд шв. крон, збільшення екологічних надходжень склало лише близько 20 млрд шв. крон [4, с. 60]. Ні про яку фіскальну нейтральність не може йти й мови. Представники уряду наголошували на тому, що це був свідомий крок у напрямі запровадження першого в Європі податку на викиди вуглекислого газу.

Наступною хвилею екологічно-трудової реформи в Швеції стало посилення оподаткування енергоносіїв, додатковий фінансовий простір, що з'явився, було використано для навчання працівників. Усе це було проведено під гаслом зміщення домінант в економіці з екстенсивного споживання до інтелектуаломісткого інтенсивного, яке стане розвиватися разом з підвищенням кваліфікації робочої сили.

Через рік потому стратегії ЕТПР у Швеції було у котрий раз переосмислено. Вирішили ще більше підняти ставки екологічно орієнтованих податків, щоб повністю покрити втрату агрегованих сум відрахувань з доходів населення, та, окрім того, понизити на 0,1 в.п. ставку пенсійних відрахувань [5, с. 26].

1994 рік у Данії був початком запровадження курсу ЕТПР, відповідно до якого в 2001 році 3 в.п. ВВП і 6 в.п. податкових доходів країни було переключено з оподаткування праці на посилені еко-ресурсні платежі. Тут фіскальна нейтральність теж не була одразу досягнена, хоча й була, як не дивно, у профіциті, адже доходи державного бюджету тільки зросли внаслідок проведення даної реформи.

У 1998 році, через чотири роки після запровадження ЕТПР, надходження з оподаткування праці у ВВП знизилися майже на 2% і це – при 10-відсотковому зниженні граничної ставки оподаткування доходів населення. Таке зниження було повністю компенсоване за рахунок загального збільшення бази оподаткування доходів (1% ВВП), посилення екологічного оподаткування (1% ВВП) [5, с. 12].

У 1996 році Данія використала важіль оподаткування викидів CO₂ та S, щоб компенсувати перехід промисловості на нові екологічні стандарти. Такі компенсації були у вигляді грантів, що повертали до третини вартості інвестованих коштів в енергозбереження. Також були передбачені пільги з чітким строком дії на пенсійне відрахування у розмірі 0,53% від доходу працівника [6, с. 15-16].

У 1999 році розширення податкової бази дозволило зменшити ставки на прибуток населення. Якщо конкретно, то відбулося цільове збільшення середнього неоподаткованого мінімуму і зменшення податкового тягара для бідних. Все це потягнуло за собою посилення оподаткування приросту капіталу і збільшення ставок окремих екологічних

податків. Через три роки після запровадження програми вона принесла конкретний результат у 5,6 млрд дат. крон додаткових бюджетних доходів (податок на електр. і бензин).

Уряд Нідерландів зосередив ціль запровадження ЕТПР у досягненні ефекту підвищення загальної енергоефективності. Маючи нещодавнє запровадження низки тяжких для економіки ставок на оподаткування енергоносіїв у 1988 році, додатково підвищувати і так збільшений податковий тягар було стратегічно неправильним. Однак у 1996 році кошти, що були акумульовані від цих податків, вирішили пустити на цільові компенсації виробництвом і господарствам. Така допомога становила майже 0,5% податкових доходів країни.

Для бізнесу було розроблено три основних лінії підтримки: пільга на відрахування до соц. фонду (0,2%), малому бізнесу запропонували вищі податкові кредити, суттєве (3%) зменшення суми відрахувань по прибутковому податку до податкового ліміту в 100 тис. нід. гульденів. Для населення було запропоновано 0,5% зниження доходного податку, підвищення межі неоподаткованих прибутків і неоподаткованої виплати для похилих людей [7, с. 60].

Сполучене Королівство ЕТПР проводило за власною схемою, в основу якої лягло оподаткування заборонень відходів (1996 рік), надходження від якого дозволило зменшити відрахування роботодавців до фонду соцзахисту [8]. Через три роки обсяг переключених коштів став еквівалентним 0,1% податкових доходів Великобританії.

У 2001 році у країні було введено податки на викид CO₂, на енергоносії. Отримані кошти від запровадження даних податків профінансували ще 0,5% відрахувань роботодавців до фонду соцзахисту.

Уряд Фінляндії, свідомо нехтуючи принципом фіскальної нейтральності, зменшив оподаткування доходів населення (ПДФО, відрах. в фонд соц. страх., місц. доходний податок) на 5,5 млрд фін. марок. Часткова, але не повна компенсація недоотримання коштів державним бюджетом відбулася за рахунок підвищення податку на викид CO₂, проведення заборонень відходів [5, с. 16].

У 1997 році у відповідь на змову роботодавців не підвищувати заробітну плату три роки уряд Фінляндії зменшив ставки оподаткування праці за рахунок підвищення еко-ресурсного оподаткування та збільшення бази прибуткового оподаткування підприємств. Загальне зміщення податкового тягара в країні склало 0,5% податкових доходів.

Ще з 1984 року в Німеччині велися дебати з приводу застосування механізму ЕТПР, але тільки 1999 рік був її початком на теренах даної країни. Спочатку зменшили внески до фонду соцстрахування (солідарно: роботодавці – 0,4%, робітники – 0,4%), що компенсували підвищенням ставок на оподаткування енергоносіїв та введенням нового податку на електроенергію [8].

У 2000 році прийняли рішення зменшити внесок у Пенс. фонд (солідарно: роботодавці – 0,5%, робітники – 0,5%), а компенсували це зростанням ставок на оподаткування моторного палива та електроенергії [5, с. 18]. Загальне зміщення податкового тягара в країні склало 1% податкових доходів.

В Україні продовжуються дебати навколо питань пошуку найбільш ефективного і вдалого механізму покращення фінансово-економічної ситуації. Вивчення практики застосування ресурсно-екологічних податкових важелів в Європі має для України величезне практичне значення. Але просте копіювання цих практик у українську систему не зможе адекватно відобразити потреби суспільства у цій сфері і може призвести до тяжких наслідків. Підписання Угоди про Асоціацію з ЄС накладає

на Україну зобов'язання щодо гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу та реалізації структурних реформ у багатьох секторах національної економіки.

Потрібно чітко розуміти, що екологічно-орієнтовані податки в ЄС – це окрема група податків, що має відповідне методологічне та аналітичне забезпечення на рівні статистичних органів країн та наднаціональному рівні, яку прийнято розглядати у контексті реакції платників податків на цілеспрямовану дію податкових інструментів в екологічній сфері. Їх адміністрування – елемент комбінації та взаємозв'язку різних форм державної політики (нормативного регулювання, стратегічного планування, податкового корегування), еволюція якого продовжується і зараз.

Разом з тим не варто закривати очі на те, що в Україні еко-трудова реформа зустрічає комплексний та серйозний політичний, економічний, соціальний і технологічний опір.

Постійні і затяжні політичні кризи аж ніяк не сприяли створенню і запровадженню довгострокових екологічних стратегій. Непопулярні, але вкрай необхідні заходи не були ініційовані владними силами, зважаючи на їхню боротьбу за голоси виборців (наприклад, зростання тарифів на забруднення, застосування шкідливих для екології ресурсів під час виробництва, на застаріле обладнання і технології, які забруднюють навколишнє середовище). Притік іноземних інновацій зустрічав суттєву перепону у вигляді свавілля корупції.

Вітчизняна промисловість у своєму складі переважно ресурсозатратна, добувна і переробна, що апіорі значить супровідне виникнення небезпечних залишків (тверді відходи 4 класу). Досі не розроблено гідної бази статистики, щоб можна було обрахувати обґрунтовані ставки ресурсно-екологічного оподаткування.

Вітчизняні підприємства не є спроможними сплачувати на достатньому рівні екологічно орієнтовані податки, оскільки їх продукція має слабку конкурентоспроможність, а доходи – низькі.

Треба бути чесними самим по відношенню до себе, адже екологічна культура, яка в більшості країн ЄС працює по замовчуванню, в українців слабка, а громадського контролю за злісним забрудненням майже немає як такого. На вітринах магазинів екологічно чистої, сертифікованої продукції вкрай мало, більш того – фактор екологічності у 90% випадків зовсім не береться до уваги при здійсненні споживацького вибору.

Саме впровадження екологічних технологій майже не доступне вітчизняним підприємствам через недостатню мотивацію і підтримку з боку держави, а власних коштів для стартових вкладень в оновлення потужностей – недостатньо. Майже будь-який технологічний стандарт ЄС на порядок суворіше вітчизняного, а контроль за відповідністю продукції технологічним стандартам – умовний, часто корумпований.

Висновки і пропозиції. Незважаючи на значні перепони та інертність українського «фундаменту» для побудови ефективної екологічно-трудової реформи в Україні, вона все ж має цілком реальні шанси на її вдале проведення. Досвід 11 країн ЄС створює прекрасну інформаційну базу для дослідження стратегій та механізмів провадження реформи. Однак потрібно чітко розуміти, що просте копіювання цих практик в українську систему не зможе адекватно відобразити потреби суспільства у цій сфері і може призвести до тяжких наслідків. Тільки розроблення унікальних, детальних планів заходів з оцінкою їхніх перспективних результатів в українських реаліях може бути основою для успішного проведення екологічно-трудової податкової реформи.

Список літератури:

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/NacDopovid2011.pdf>.
2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.menr.gov.ua/docs/activity-protection/Ekomereja_zberjennya_bioriznomanittya_zemelni_resursi_tvarinniy_ta_roslinniy_svit/publication/Nac_Dop_2012.doc.
3. Веклич О.О Удосконалення системи екологічного оподаткування // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 3-11.
4. Vermeend, Willem and Jacob van der Vaart. Greening Taxes: The Dutch Model. – Deventer, Netherlands : Kluwer, 1998.
5. Hoerner, J. Andrew and Benoit Bosquet. Environmental tax reform: the European experience. – Center For a Sustainable Economy, 2001. – 94 p.
6. Danish Ministry of Taxation. Energy Taxes: The Danish Model. – Copenhagen : Ministry of Taxation, September 6, 1998.
7. Vermeend, Willem and Jacob van der Vaart. Greening Taxes: The Dutch Model. – Deventer, Netherlands: Kluwer, 1998.
8. OECD. Environmentally Related Taxes in OECD Countries: Issues and Strategies. – Paris, 2006. – 203 p.

Литвинчук А. А.

ГУНУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансов України

ЭКОЛОГО-ТРУДОВАЯ НАЛОГОВАЯ РЕФОРМА И УКРАИНА: ОПЫТ СТРАН ЕС, ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ РЕАЛИИ

Резюме

Автор обоснованно доказывает, что ресурсно-экологическое налогообложение способно стать движущей силой в процессе улучшения благосостояния населения, может быть действенным стимулом внедрения экологических технологий на производстве. Приведен авторский взгляд на основные проблемы на пути организации процесса оптимизации ресурсно-экологического налогообложения. Рассмотрен опыт проведения эколого-трудоу налоговой реформы в странах ЕС, где дополнительные поступления от введения новых или повышения существующих налогов на загрязнение и использование ресурсов и энергоносителей использовались для уменьшения налогообложения труда. Рассмотрены причины недостаточного развития экологического налогообложения в стране и предложены рекомендации по его совершенствованию.

Ключевые слова: эколого-трудоу налоговая реформа, устойчивое развитие, ресурсно-экологическое налогообложение, налоговая политика, реформы.

Litvinchuk A. O.

SESI «Academy of Financial Management»
of Ministry of Finances of Ukraine

ECO-LABOR TAX REFORM AND UKRAINE: THE EXPERIENCE OF THE EU, UKRAINIAN REALITIES

Summary

The author reasonably argues that a resource-ecological taxation could become a driving force in the process of welfare improvement and can be an effective incentive for the implementation of environmental technologies in industries. The author reviews the main problems in the way of organizing the process of optimizing resource and environmental taxation. The author justifies the necessity of eco-labor tax reform, according to which the additional revenues from the new or increased taxes on pollution and usage of resources and energy are used to reduce labor taxation. The author reviews the reasons for the lack of development of ecological environmental taxation in the country and offers recommendations for its improvement.

Keywords: eco-labor tax reform, sustainable development, resource and environmental taxation, tax policy, reforms.

УДК 630*5:630*23

Шведюк Ю. В.

Національний лісотехнічний університет України

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ДИНАМІКИ РОСТУ ТА ПРОДУКТИВНОСТІ ДЕРЕВОСТАНІВ, СТВОРЕНИХ ПРИРОДНИМ І ШТУЧНИМ СПОСОБАМИ

Наведено кількісне оцінювання динаміки росту та продуктивності дубових і чорновільхових насаджень Малого Полісся. За даними лісоінвентаризаційних матеріалів ДП «Бродівське лісове господарство» і ДП «Радехівське лісомисливське господарство», спостерігаємо дві моделі росту дубових насаджень, тоді як хід росту за запасом чорновільхових деревостанів характеризується подібними тенденціями для обох лісогосподарських підприємств. Виявлені нами закономірності росту та продуктивності деревостанів основних лісотвірних порід повинні бути враховані при плануванні заходів з лісовідновлення.

Ключові слова: ріст, продуктивність, деревостан, дуб звичайний, вільха чорна, Мале Полісся.

Постановка проблеми. Мале Полісся як фізико-географічна область охоплює північну частину Львівської, Тернопільської, Хмельницької та південну частину Рівненської областей. Лісорослинні умови природної області характеризуються значним потенціалом для вирощування соснових, дубових і чорновільхових деревостанів [1, с. 7–12; 6, с. 318–319; 7, с. 427–444]. Сьогодні лісовідновлення пов'язане в основному зі створенням лісових культур, тоді як обсяг заходів зі сприяння природному поновленню є незначним, незважаючи на позитивну тенденцію до їх розширення протягом останніх років [8, с. 105–113].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем лісовідновлення займаються вітчизняні та зарубіжні автори, зокрема, С.А. Генсірук, Ю.М. Дебринюк, В.К. Заїка, Ю.Й. Каганяк, Л.І. Копій, Г.Т. Криницький, В.М. Куриляк, В.Г. Мазепа, В.М. Маурер, І.Я. Олійник, М.В. Чернявський, А.Й. Швиденко, Р. Cudlin, M. Fabrika, H. Fisher, W. Keeton, H. Pretzsch, S. Wagner та ін. Алгоритм дослідження динаміки росту та продуктивності деревостанів та його апробація на прикладі соснових насаджень в умовах Малого Полісся детально описано нами в статті [9, с. 159–165]. Однак в умовах зміни клімату деревостани різного походження можуть мати різну стійкість і витривалість, що актуалізує дослідження проблеми вибору ефективного способу відновлення лісів.

Мета статті полягає у кількісному оцінюванні динаміки росту та продуктивності дубових і чорновільхових деревостанів, створених природним і штучним способами, в умовах Малого Полісся з урахуванням віку насаджень та особливостей лісорослинних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дубові насадження займають друге місце за площею поширення в Малому Поліссі та ростуть переважно у вологих суцрудах, які сприятливі для формування високопродуктивних лісових насаджень. На значних площах ДП «Бродівське ЛГ» та «Радехівське ЛМГ» сформувались мішані дубові деревостани природного та штучного походження. Склад насаджень, різних за походженням, подібний, однак частка головної породи дуба не перевищує 50%. Характерними домішками таких деревостанів є ялина європейська, сосна звичайна, дуб червоний, граб звичайний, береза повисла, осика, липа дрібнолиста та ін. Оцінку теоретичних значень середніх приростів і запасів, визначену на основі отриманих нами моделей динаміки мішаних дубових деревостанів в умовах ДП «Бродівське ЛГ» та «Радехівське ЛМГ», наведено в таблиці 1 та на рисунках 1, 2. Перевірка адекватності моделей динаміки за F-критерієм Фішера-Снедекора [10, с. 159–161; 2, с. 109–136] з довірою ймовірністю 99% підтверджує статистичну значущість зазначених моделей і можливість їх використання для аналізу та прогнозування.

За даними лісоінвентаризаційних матеріалів ДП «Бродівське ЛГ» (рис. 1), точкові оцінки теоретичних значень запасів свідчать про дещо вищу продуктивність середньовікових насаджень, створених штучним способом, порівняно з природними (в середньому на 15–20%). Проте зі збільшенням віку різниця між запасами зменшується до 2% (5 м³/га) у віці технічної стиглості. У стиглих дубових насадженнях природного походження спостерігається закономірність зменшення запасу (на 10%)